

PAMĆENJE, SJEĆANJE I ZABORAV: FIGURE OBLIKOVANJA NACIONALNE KULTURE

Ivana Žužul

Unatrag nekoliko desetljeća javljaju se različiti znanstveni pristupi idejama nacije i nacionalizma. Među njima su svakako istaknutija dekonstrukcionistička čitanja teoretičara nacije Gellnera, Andersona, Hobsbawma i Smitha.¹ Njihova istraživanja umnogome mijenjaju obzor proučavanja problema. Naciju predstavljaju kao u cijelosti »zamađljenu« i nestalnu kategoriju, podložnu stalnim preoblikama, progovarajući o paradoksima uspostave fenomena i nemogućnosti njegova sveobuhvatnog prikaza. Ova je analiza u širem smislu pokušaj ispitivanja uloge književnih, publicističkih i programatskih tekstova hrvatskih preporoditelja u izgradnji nacije kao andersonovske *zamišljene zajednice*, a u užem smislu njihovih učinkovitih strategija pamćenja, sjećanja i zaborava kao figura oblikovanja nacionalne kulture. Takve su strategije brojne i kreću se u rasponu od »nepouzdanog

¹ U ovoj se interpretaciji na modernističke teorijske pristupe (Gellnerov, Smithov, Hobsbawmov, Andersonov itd.) ne naslanjamo samo zbog njihova stava o navodnoj kvazirealnosti nacije nego ponajprije zbog važnosti koja se pridaje performativnom djelovanju književnosti i drugih diskurzivnih praksi pri njezinu oblikovanju i okamenjivanju.

sjećanja«, »zaborava«, »osvježavanja pamćenja« pa sve do *izmišljanja tradicije* (Hobsbawm). Ovdje ću se usredotočiti na one prikazivačke taktike hrvatskih preporoditelja koje u najvećoj mjeri ilustriraju kako sjećanje, pamćenje i zaborav imaju oblikotvornu ulogu u njihovoj kulturnoj politici. Na tom tragu prije svega treba istaknuti strategiju izmišljanja imena koje treba uspostaviti kontinuitet s odgovarajućom prošlosti. Nezaobilazna je i strategija ritualnog ponavljanja motiva, običaja i simbola koji su u funkciji usađivanja određenih vrijednosti i normi ponašanja sunarodnjacima. Česta je i strategija zaboravljanja, odnosno potiskivanja paradoksalnog zijeva u preporoditeljskoj kulturnoj politici. Naime, preporoditelji se običajima, u skladu s vlastitim ideologijskim ciljevima, koriste istodobno i kao identifikacijskim i kao razlikovnim sredstvom etnije. Međutim, iako je riječ o retrospektivnom pripisivanju *jednog ili više diferencirajućih elemenata zajedničkoj kulturi* (Smith), treba napomenuti da su ti elementi, ma koliko bili fabricirani ili iskopani iz nepouzdanog sjećanja, konstitutivni za uspostavu nacionalnog identiteta.

Problemi pamćenja, sjećanja i zaborava usko su vezani i s načinom na koji su hrvatski preporoditelji sebe vidjeli kao skupinu koja je u mogućnosti oblikovati novu nacionalnu zajednicu. Njihovo kulturno i političko djelovanje izgrađeno je dakle tehnikom autoreprezentacije, predočivanjem sebe kao nositelja izvorne nacionalne ideje. Da bi dali konture novoj budućoj zajednici, kojoj su uzorke tražili u prošlosti, za sebe su trebali priskrbiti određeni legitimitet. Bez njega ne bi mogli novu mitologiju crpiti iz stare, ne bi mogli ilirskoj povijesti pronicljivo udahnuti nova značenja. Da bi se domogli statusa vjerodostojnih zastupnika naroda, morali su stvoriti sliku o sebi kao homogenoj i organiziranoj skupini ujedinjenoj zajedničkim stavovima, vrijednostima i normama. U tu su se svrhu samooblikovali kao izravni nasljednici kulturne i povijesne baštine. Proturječne i nestabilne veze s tim nasljeđem kao i upotrebu znanja i moći prilikom njegove uspostave nužno su morali zaboraviti, prešutjeti ili zataškati. Preporoditelji su se, u pravilu, samoobmanjivali činjenicom da svojim tekstovima obna-

vljaju iskonsku etničku prirodu, dok su ustvari oblikovali drukčiju *vrtnu ili kultiviranu kulturu*², kako je naziva Gellner, kojom su građanima ucijepili bezuvjetnu privrženost naciji.

Jedna od važnijih prikazivačkih strategija preporoditelja bila je ideologija nominalne identifikacije.³ Ime »preporod« njima je priskrblijvalo potrebne simboličke moći za izgradnju nacionalne zajednice. U termin su upisivali virtualna značenja. Drašković je 1838. pokret prozvao »najnovijim književnim preporodom naše domovine«, a 1878. prvi povjesničar pokreta, Ivan Milčetić, razdoblje od 1835. do 1850. označava kao »doba preporoda, ili ti, po imenu doba ilirsko«⁴. Iznuda žuđene identifikacije s pojmom nipošto nije slučajna. Zadaća je bila da se u tekstovima preporoditelja proizvedu značenja o ponovnoj uspostavi ključnih nacionalnih kategorija. Prema riječima naših povjesničara⁵, preporoditelji su oživljavali sjećanja

² Kulture Gellner dijeli na »vrtne« i »divlje«. Prve se znatno razlikuju od drugih, nesofisticiranih i neizdiferenciranih, prirodnih agrarnim društvima. »Kultivirana ili vrtna kultura« podrazumijeva razrađeni i osmišljen program obrazovanja, osoblje i institucije koje ga održavaju te u skladu s tim vlastitu državu. Usp. Gellner, Ernest, *Nacije i nacionalizam*, preveo Tomislav Gamulin, Minerva, Politička kultura nakladno-istraživački zavod, Zagreb 1998.

³ Pojam je preuzet iz studije *Etnicitet u novom ključu* Richarda Jenkinsa. Autor termin *nominalna identifikacija* povezuje s problemom ideologizacije imena i klasifikacije, odnosno, preciznije, stvarnih učinaka virtualnih imena i etiketa. Usp. Jenkins, Richard, *Etnicitet u novom ključu*, Biblioteka XX vek, 117, Beograd 2001., str. 74-75.

⁴ O tome usporedi: *Hrvatski narodni preporod, Ilirski pokret*, Šidak, Jaroslav; Foretić, Vinko; Grabovac, Julije; Karaman, Igor; Strčić, Petar; Valentić, Mirko, Biblioteka Povijesna istraživanja, Školska knjiga i Stvarnost, Zagreb 1988., str. 119.

⁵ *Time su izražavali uvjerenje da oživljavaju manje ili više zaboravljene domete u političkoj i državnoj organizaciji i u kulturi svoga naroda u srednjem vijeku, o kojima treba sustavno obavještavati što više potomaka stvaralaca nekadašnje narodne »veličine« i tako im, uz ostalo, omogućiti da postepeno postanu svjesni članovi nacionalne zajednice, sposobni da se aktiviraju u borbi za napredak svoje nacije u novim društvenim uvjetima. Pojam »narodnoga preporoda« hrvatski su »preporoditelji« preuzeli od Čeha, Slovaka i Talijana (obrození, risorgimento).*

na zaboravljene dosege kako kulturne tako i političke organizacije svoga naroda u srednjem vijeku radeći na taj način na nacionalnom pamćenju (Assman). Ustajanje od mrtvih, vraćanje iz zaborava preporoditeljima se u tom radu na nacionalnom pamćenju nametalo kao samorazumljivo i neproblematično. Danas je sjećanje, osobito na području neuropsihologije, iznimno složen fenomen. Istaknuti australski znanstvenik na polju kognitivne neuroznanosti Jonathan K. Foster više od dvadeset godina rada posvetio je upravo problemu sjećanja, podcrtavajući da ono ima važnu ulogu u svim aspektima svakodnevnog života. Sjećanje na prošli događaj, kad u nekom kasnijem vremenu oblikuje misli, osjećaje ili ponašanje, tek je njegov nagovještaj, a ne vjerna kopija. Bartlettovim riječima Foster podsjeća da

(...) sjećanje nije ponovno pobuđivanje neizbrojivo utvrđenih, beživotnih i fragmentarnih tragova. Ono je imaginativna rekonstrukcija ili konstrukcija izgrađena iz odnosa između našeg stava prema ukupnom djelatnom mnoštvu organiziranih reakcija ili iskustava iz prošlosti i malog istaknutog detalja koji se obično pojavljuje na slici ili u jezičnoj formi. Prema tome, ono teško da je ikad doista točno, čak i u najosnovnijim slučajevima rekapitulacije po sjećanju.⁶

Historičar se smije poslužiti pojmom što su ga upotrebljavali nekadašnji povijesni činitelji samo ako točno utvrdi njegov sadržaj koji ne može biti isti kao značenje što su mu ga dali ljudi koji su ga stvorili. Pri označavanju svoje vlastite djelatnosti »preporoditelji« nisu razlikovali etničku zajednicu (srednjovjekovni narod) i naciju. Bili su uvjereni da je njihova nacija već postojala u srednjem vijeku, ali da su njezini pripadnici bili »uspavani« tuđinskim utjecajem i da ih zato treba »probuditi« i nastojati da se oduševе nekadašnjom »slavom« i pokrenu u borbi za samostalan politički i kulturni život nacije. »Preporoditelji« još nisu mogli shvatiti da oni sudjeluju u procesu stvaranja kvalitativno nove zajednice. U svakom slučaju, povijesno kretanje, nazivano od suvremenika »narodnim preporodom«, ima posebna obilježja koja nam omogućavaju njegov opis i periodizaciju. U: Gross, Mirjana, »O integraciji hrvatske nacije«, u: Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća), uredila Mirjana Gross, Izvanredna izdanja Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1981., str. 184.

⁶ Foster, Jonathan K.: *Memory: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 2009., str. 17.

Prekapajući po sjećanju, preporoditelji su iz njega »izvukli« ime Ilir, koje je trebalo proizvesti predodžbu novog rođenja, ali i obnovu ukorijenjenih i prastarih vrijednosti. Istoj predodžbi služio je i od Čeha, Slovaka i Talijana posuđeni pojam »narodnoga preporoda«. Takvim imenovanjem vlastitog djelovanja hrvatski preporoditelji svoju kulturnu svakodnevicu nastojali su predstaviti kao drukčije (preporođeno) ozračje za konstituiranje nacionalne svijesti. Tomu je pridonijela i *Danica*, koja je nakon preduge »šutnje« napokon mogla ponuditi pravu sliku o »poletu« kulture koji se odražava na sveukupni narodni život.

Ponešto je u tim rekonstrukcijama ipak trebalo zaboraviti, pomesti pod tepih, da bi se, kako kaže Foster, materijal sjećanja ne samo racionalizirao nego preobrazio u ono s čim su oni koji se prisjećaju pomireniji. Priziva se ona inačica građe koja se onima što je vade iz sjećanja čini ugodnijom i manje bolnom. Odabir neizumrlog imena Ilir, na primjer, Vukotinović u *Ilirizmu i kroatizmu* i Rakovac u *Malom katekizmu za velike ljude* opravdavaju, u tipičnoj romantičarskoj maniri, isključivo gradnjom zajedničke ilirske književnosti, premda im je u konačnici cilj hrvatsku književnost, na posve neliteraran način, osloboditi njezinih nužno provincijalnih dometa. Bijeg u izmaštane svjetove literature proturječno je trebao proizvesti stvarnosne učinke u prostoru etniciteta. Presvlačenje u iščašene fikcionalne svjetove književnosti, u sigurnom zaklonu pojma ilirizma, osiguralo je neizloženost impliciranih političkih konotacija – upuštanje u proces konstituiranja nacije bez potpore ondašnje države. Zbog vlastitih realnih političkih ciljeva te su ciljeve bili prinuđeni radikalno napustiti u ime virtualnog ilirstva i zamišljanja južnoslavenske transetničke književne zajednice, ipak omeđene zajedničkim teritorijem. Romantičarski topos odustajanja od zbilje ovdje je dobio svoju pomaknutu inačicu. Uostalom, kako je istaknula Mirjana Gross, oni su »vjerovali« u postojanje nacije prije njezina političkog konstituiranja; zato su i rabili pojam »preporod« kojim se sugeriralo da je riječ o oživljavanju nečega što već postoji. Zaboravili su ipak da preporod kojim su htjeli predstaviti vlastiti pokret

nije u jednakoj mjeri i istodobno obuhvatio sve hrvatske zemlje. Donekle organizirana aktivnost preporoditelja u kajkavskoj Hrvatskoj zasigurno nije imala istovjetan odjek u Dalmaciji, Slavoniji, Dubrovniku ili pak Istri i na Kvarnerskim otocima. Taj imaginirani procvat uistinu nije preobrazio narod, ali je barem iznjedrio njegovo nanovo iz prošlosti oživljeno i lako pamtljivo ime kao jezgru budućeg nacionalnog zajedništva.

Pamćenjem i sjećanjem rekonstruirano ime, prema preporoditeljima, neupitno je fiksirano u prošlosti. Vukotinović⁷ recimo izmišljeno antičko podrijetlo Južnih Slavena upotrebljava kao »vjerodostojan« povijesni dokaz dugotrajnog postojanja imena Ilir, a Rakovac pak pitajući se *Koje mjesto zauzima ime Ilir u Europi?*, između ostalog, odgovara: *Ime dakle Ilir u jednoj je kategoriji s imeni: njeimačkim, englezkim, francuzkim itd.*⁸ Rakovac na razini imena potvrđuje da su preporoditelji uistinu vjerovali u postojanje nacije prije njezina uspostavljanja. Međutim, poistovjećivanje

⁷ *Prelazim sada na ilirisam onaj, koji zaista postoji, i to je ilirisam u rodoslovnim i slovnicičkom (literarnom) smislu. Ilirizam rodoslovni ono je ime, s kojim se svi južni Slaveni nazivati moraju. Ilirsko je ime starinsko ime za ove krajeve. Ilirium je još pod starinskim Rimljanima ovdje bio, i u daržavah ilirskih stanovali su Slaveni. Kasnije naše historije nazivale su Horvate, Slavonce i Dalmatine imenom Ilirah. Koi je Ištvanfja, Ratkaja, Katančiča, Praya, Švandtnera itd. čitao, on je mogao najti u njih »Proceres Illyrici, Banus Illyrici« itd. To dakle ništa novoga nije. Ovo je ime slavno, ovo nam ime daje znamenitost historičku. Naše prezime (pridjevak) je »Ilir« a kèrstna imena su različna: Horvati, Dalmatini, Slavonci, Čarnogorci, Bošnjaci, Sàrblji itd. Uostalom ovaj članak nije za historičke dokaze oprèdèljen, niti hoće da se u to upušta. Mi smo u uživanju ove slave, a tko bi ju nami rado oteti, neka nam dokaže, da nam ne pripada. Komu se rači u to polje dublje ugledati, neka se primi debelih foliantah, neka čita tamo, neka misli o tom, što je čitao, i tad neka sudi... Ilirizam slovnicički je život naš duševni. U: Vukotinović, Ljudevit. »Ilirizam i kroatisam«, u: Šicel, Miroslav, Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., str. 142.*

⁸ Isto, str. 132.

tih imena nije moguće, s obzirom na to da je nacionalna svijest u ondašnje vrijeme u Južnih Slavena još uvijek u povojima.⁹

Preporoditelji imenom Ilir i pojmom ilirizam udahnuju život biću južnoslavenskih naroda, pa i hrvatskom; zato se u svojim tekstovima tako gorljivo bore za stoljetnu opstojnost tog imena. Tu činjenicu oni samo naizgled gube iz sjećanja kad ime predstavljaju kao odrednicu koja poseže za transetničkim višestrukim identitetom koji nadilazi državne granice promičući kozmopolitska, nadetnička, nadspolna, nadstaleška, nadteritorijalna i natkonfesionalna načela. O zaboravu nije riječ ni onda kad (barem deklarativno) pod imenom žele progurati »samo« književni život, jer zapravo na taj način otklanjaju sumnje o buđenju hrvatskoga nacionalizma koji bi naposljetku u okviru »konstitucije ugarske« rezultirao državotvornim procesom.

Nije nevažno zbog čega se baš u tom trenutku preporoditelji prisjećaju glasovitog ilirskog imena i revitaliziraju ga. U tekstu *Šta naměravaju Iliri* Bogoslav Šulek, da bi otklonio sve sumnje o opravdanosti rekapitulacije priče o postojanosti, dugovječnosti i drevnosti imena, piše o njegovoj raširenosti među našim i stranim intelektualcima i prisutnosti u zakonima.¹⁰ »Hrvate« naziva Ilirima naglašavajući kako je to ime nekoć uspješno

⁹ Na isto je upozorio već Jaroslav Šidak u svojem tekstu »Ilirski pokret«, u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*, uredila Mirjana Gross, Izvanredna izdanja Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1981., str. 206.

¹⁰ *Je li to istina, da su se rečene pokrajine Iliriom zvale? (...) To je tako jasna istina, da ju jošte ni najljutji Ilirah nepriatelj tajjo nije, a niti ju tajiti može, jerbo to svi i naši, i inostrani pisci svědoče. Čitaj gărčke oli latinske, němačke oli talianske, francezke oli ugarske pisce, koji su o rečenił pokrajinah od najstariih vrěmenah do danas pisali, svagđě ćeš očito i naročito najti, da su se ove strane Iliriom a Stanovnici Iliri zvali. (...) Je li to moguće, da se je zvala Horvatska Iliriom pod ugarskimi kralji? Nisu li ovo ime stopram od několiko godinah upotrebljavati počeli? (...) To je ne samo moguće, nego je prava istina. Tko se želi uvěriti o tom, neka samo štije ugarski zakonik ili takozvani »corpus iuris hungarici«, ondě će najti na više městih ove rěči: Iliria, Ilirske kraljevine, t. j. Horvatska, Slavonia, i Dalmacia. A to zaisto ne smiemo niti pomisliti, da bi ova za nas, i za Magjare*

ujedinjavalo sve hrvatske kraljevine. Oživljavanjem sjećanja o prikladnom imenu razmrvljenom se teritoriju udahnjivao život negdašnjega svepokrajinskog jedinstva. Ponovno otkrivanje imena u novim okolnostima znači doslovno oživljavanje mrtvih mitova, ozdravljenje bolesnog, raskomadano-og tijela »negdašnje sretne obitelji«. Time će »eliksir« tradicije razbuktati zatomljenu energiju ne bi li se s izvorima uspostavio povijesni kontinuitet u kojemu će svaki pripadnik novonastale a prastare zajednice naći svoje zakonito mjesto prihvaćajući njezine nepobitne vrijednosti. Referirajući na »pra-ime« koje simbolizira »sretniju« prošlost, preporoditelji nastoje uspostaviti nužne nepromjenjive i vječne moralne i kulturne norme, i to u okviru sve nesigurnijega društveno-političkog života. Stoga se ustrajno pozivaju na brojne povijesne primjere koji potvrđuju kontinuitet Ilira i »prirodnost« njihova povratka. Proturječnom »ponovnom invencijom starog imena« stvara se vezivno tkivo za konstrukciju južnoslavenske zajednice. Ime je u tom smislu kohezivno sredstvo iskonske i »zanovljene« ilirske tradicije. Trajnost i cjelovitost »sveukupnog narodnog« života, međutim, umjetno su stvoreni koncepti. Preporoditeljsko preuzimanje imena Ilir, njegovo oživljavanje i veličanje to zorno potvrđuju. Antički *Illyricum* (postojbina Ilira u prapovijesno i rimsko doba, a potom i naziv rimske provincije) nema izravne veze s imenom što su ga preporoditelji u svojim tekstovima (zlo)rabili za konstituiranje (vlastite) interesne zajednice naroda. Sjećanjem, pra-imenom prizvana inačica povijesti preporoditeljima služi za izgradnju internacionalne »istine« o neprekidnosti opstojnosti vlastitog *ethnosa*. Smith je ustvrdio da su uvjet opstojnosti svake etničke zajednice:

toli sveta knjiga lagala. Nu isto to potvârdjaju i zakoni Marie Terezie, kraljice ugarske, koja Horvate takoder Iliri zove; isto svêdoče i drugi pisci, koji Horvatom ime Ilirah nadêvaju; samo valja znati, da se ovdê Horvatskâ ne samo za se, nego ukupno s ostalim dvêma posestrim kraljevinama Iliria zove. Šulek, Bogoslav, »Šta namêravaju Iliri«, u: Šicel, Miroslav, Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., str. 232-233.

(...) upravo mitovi o zajedničkim precima (čije je utvrđivanje obično teško). Fiktivna loza i pretpostavljeni preci jesu ono što je važno za osećanje etničke identifikacije. U stvari, Horovic je uporedio etničke grupe s »natporodicama« fiktivne loze zato što njihovi pripadnici smatraju da im je etnija sastavljena od uzajamno povezanih porodica, obrazujući jednu ogromnu »porodicu« spojene mitskim vezama srodstva i predaka. To povezivanje porodice i nacije ponovo se javlja u nacionalističkim mitologijama i svedoči o neprekidnom suštinskom značaju tog atributa etniciteta. Bez takvih mitova o lozi teško se da zamisliti iole trajniji opstanak etnija. »Odakle smo potekli« – smisao toga bitan je za definiciju »ko smo«.¹¹

Kolektivno ime (Smith) preporoditelji također usko vežu za mitove o podrijetlu naroda i vlastitim precima. Stoga nije neobično da se oni prema imenu odnose kao prema svojevrsnoj dragocjenoj obiteljskoj uspomeni. Ta se uspomena uvijek doživljava subjektivno kao neupitna vlastitost, samorazumljiva i bjelodana danost. O njezinoj istinitosti oni nikad ne dvoje, jer je neodvojiva od njih, pa makar bila i tuđa ili izmišljena. O tome zorno svjedoči i Gaj u svojem tekstu »Tko su bili stari Iliri?«

Srčnim narodom podobnih dovdah nije tržba; narodni ponos i slava njihovoga imena čuva i uzderžava slavu njihovih praotacah, pače vèrhu njihovih grobòvah, ako su i posve neznatni bili [istaknula I. Ž.], razprostira nēke zaslēpljujuće imena zrake. – I u našem narodu za vrēmena podpune svēsti nije, da bi jedan, izmedju pismoznanácah o tom dvoumio, jesu li stari Iliri sa svojom slavnom dogodovštinom bili pradēdi naši: što više, kad bi se bio tko tada usudio ovu nesumnjivu istinu kakovim visokoučenim mudrovanjem dokazivati, bio bi steko ime jednoga hvastavca, koi se napinja obēlodaniti, da lipa izbilja iz lipova korena raste.¹²

¹¹ Smith, Anthony D., *Nacionalni identitet*, preveo Slobodan Đorđević, Biblioteka XX vek, 99, Beograd 1998., str. 41-42.

¹² Gaj, Ljudevit, »Tko su bili stari Iliri?« , *Danica ilirska*, V, br. 10, 9. ožujka 1839., str. 38-39, u: *Danica ilirska 1838-1839-1840*, IV-V-VI, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, II. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1970.

Uz takav pristup *ideološkoj nominalnoj identifikaciji*, očekivano je da se ovisno o vlastitim zadanim političkim ciljevima katkad preporoditelji odriču ranije uspostavljenih tvrdnji. Tako se utopijski ilirizam temelji na izgradnji internacionalne »obćenite domovine« koja, unatoč svemu, neće potirati etničke razlike i zasebnosti. Proturječnu ideju višekratno je isticao Gaj u svojim proglasima za svako novo godišće *Danice*.

*Dakle po ilirstvu brat Horvat da uzdrží ne samo svoje ime, nego sve ono, što je horvatsko; po ilirstvu brat Slavonac da uzdrží ne samo svoje ime, nego sve ono, što je slavonsko; po ilirstvu brat Šerbljin da uzdrží ne samo svoje ime, već sve ono što je šerbsko.*¹³

Gaju je »starodrevno« ime očito učinkovito sredstvo za prizivanje transetničke zajednice koja će proturječno osnaživati svaku etničku skupinu za sebe i pozivati je na isticanje razlika. *Ideologija nominalne identifikacije* preporoditelja u tom se obzoru prikazuje kao izrazito liberalna. Željenim »uključivanjem« pripadnika različitih etničkih skupina, ime prevladava traume ograničenog dosega njihove politike. Preporoditeljska se nominalna ideologija oblikuje i prikazuje kao granična praksa koja nacionalno gradi na uskoj crti razdvajanja s nenacionalnim ili internacionalnim. No, u praksi izgradnja kolektivnog transetničkog identiteta iskazat će se kao rad na zasebnom nacionalnom identitetu.

Iako se preporoditelji najčešće zaklinju u svetost i okamenjenost imena, u svrhu svoje ideologije lako će zanjekati njegovu izvornost. Ovdje je doduše riječ o vrlo ilustrativnom nediskurzivnom primjeru – prigodi obilježavanja imendana prvaka preporodnog pokreta Ljudevita Gaja, u prisutnosti drugih hrvatskih preporoditelja, u dvorcu hrvatskog plemića Mirka Šandor-Đalskoga, ujaka našega poznatog romanopisca – koji je

¹³ Navod preuzet iz: *Danica ilirska 1841-1842-1843*, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, V. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1971. [Stranice nisu naznačene.]

zabilježio Rudolf Horvat u svojem tekstu *Socijalni rad preporoditelja*.¹⁴

¹⁴ *Ipak nijesu prisutni rodoljubi samo jeli, pili i nazdravljali. Kako ih je vodila ljubav za narodnu stvar, počeli su raspravljati o sredstvima, kojima bi se trebali poslužiti, da preporode uspavani hrvatski narod. Tako je pala i misao, da se moraju p o h r v a t i t i krsna i m e n a hrvatskih rodoljuba. (...) Ovdje moram priznati, da Hrvati nijesu prije g. 1835. vodili brigu oko svojih krsnih imena. Dosta je, ako spomenem, da je glasoviti sigetski junak svoje prezime doduše pisao »Zrinski«, a ne »Zrinyi«, kako ga zovu Mađžari; ali se ni on nije služio hrvatskim imenom »Nikola«, već je upotrebljavao mađžarsko ime »Miklo-uš«. Tako je i slavni – a nesretni – hrvatski ban Franjo Frankopan u hrvatskim pismima svoje krsno ime pisao »Ferenc«, a ne »Franjo«. Pa i karlovački general Vuk Frankopan, otac hrvatske banice i patnice Katarine Zrinske, potpisuje se u pravnim hrvatskim pismima »Volfgang«, a ne Vuk. (...) Gaj i drugi prisutni hrvatski rodoljubi uzeše u ruke koledar, da latinska, grčka i njemačka krsna imena prevedu ili barem preudese na hrvatski. Tako je od Ludviga postao »Ljudevit«, od Florijana »Cvjetko«, od Julija »Ljubomir«, od Feliksa »Srećko«, od Viktora »Vladoje«, od Karla »Dragutin«, od Aleksandra »Branimir«, od Teodora »Božidar«, od Teofila »Bogoljub«, od Gotfrida »Bogomir«, od Deziderija »Željko«, od Augusta »Veljko«, od Henrika »Hinko«, od Dominika »Dinko«, od Klementa »Milivoj«, od Juvenala »Mladen«, od Leona »Lav«, od Engelberta »Anđelko«, od Gracijana »Radovan«, od Volfganga »Vuk«, od Emerika »Mirko«, od Rajmunda »Rajko«, od Alberta »Ognjan«, od Longina »Žarko«, od Martina »Davorin«, a od Valentina »Zdravko«. Kako ti preporoditelji bijahu podjednako i oduševljeni Slaveni, nastojahu stvoriti što više takvih krsnih imena, u kojima će biti vidljiva slavenska riječ. Zato su Fridrika prekrstili u »Miroslava«, Leopolda u »Lavoslava«, Alojzija u »Vjekoslava«, Eduarda u »Slavoljuba«, a Ignaca u »Vatroslava« ili »Ognjoslava«. Neki su pače silom htjeli ime Ferdinand prevesti u »Konjoslav«. (...) Što je g. 1835. bilo zaključeno na sastanku hrvatskih rodoljuba u Psarjevju, to su oni tečajem g. 1836. i 1837. i proveli. Odsada su na svoja sijela i zabave dolazili samo u surkama, koje se smatrahu znakom »ilirskoga« društva. Svi su pohrvatili svoja krsna imena, a neki i prezimena. Tako je od Lajoša Farkaša postao »Ljudevit Vukotinović«, a od župnika Karla Wachtera u Sv. Ivanu-Zelini postade »Dragutin Stražimir«. (...) Znatnu im je pomoć od prvoga časa pružio skladatelj Ferdo Wiesner, koji se doduše rodio u Celju, ali je još kao dijete došao u Samobor. Premda je bio 11 godina stariji od dra. Gaja, ipak mu je bio osobni prijatelj. Zato su Gaj i drugi počeli Wiesnera nagovarati, neka i on promijeni svoje ime i prezime. Stavio mu je gotov prijedlog, da se odsada zove »Konjoslav Livadić«. Wiesner pristade na to, da promijeni svoje prezime u »Livadić«, ali*

Čini se da, kako se iz ovog podužeg navoda u bilješci jasno vidi, kad je o identifikaciji imenom riječ, preporoditeljima ništa nije nevažno te tekst u tom smislu živopisno odražava do koje je mjere *nominalno ideologiziranje* upleteno u ondašnji život. Čak i na proslavi, za vrijeme obilježavanja Gajeva imendana, preporoditelji »rade« »pripitomljujući« latinska, njemačka i grčka imena u vlastitom jeziku prema katoličkom kalendaru. Događaj je pomalo groteskan, a posebno trenutak u kojem Gaj i drugi nagovaraju skladatelja Ferdu Wiesnera da uzme pohrvaćeno ime i prezime Konjoslav Livadić. Zanimljivo je primijetiti da je kolektivno ime u njihovoj ideologiji prikazano doslovno petrificirano kao nedodirljiva svetost, a u ovoj se zgodi prema vlastitim imenima, koja bi barem donekle trebala nositi obilježja individualnog identiteta, odnose maćehinski. »Izvornost« imena očito je arbitrarna, pridodana, izgrađena, konvencionalna – utemeljena na neizvornosti.

Selektivno pamćenje ili pak zaboravljanje nije odigralo ulogu samo u upisivanju virtualnih značenja pri imenovanju njihova pokreta ili predaka nego je ušlo u sve pore njihovih strategija oblikovanja stare-nove zajednice. Ono je omogućilo nužne privide i alternativne stvarnosti u kojima je potencijal za gradnju nacije bio osnažen. Hobsbawm rečene strategije naziva *izmišljenim tradicijama* ili radnjama

(...) ritualne ili simboličke prirode, koje se obično upravljaju prema otvoreno ili prikriveno prihvaćenim pravilima, i koje teže da usade određene vrijednosti i norme ponašanja putem ponavljanja, što automatski podrazumijeva kontinuitet

*nikako ne htjede uzeti ime »Konjoslav«, koje mu se nije nimalo sviđalo. Naprotiv je mnogo mlađi Ignac Fuchs odmah prihvatio prijedlog, da se odsada zove »Vatroslav Lisinski«. (...) Neki su od preporoditelja od prvog časa nastojali pohrvatiti i ž e n s k a k r s n a imena. Tako je dr. Gaj svojoj majci Juliji dao ime »Ljuboslava«. Ipak se ta namjera dala mnogo teže provesti, jer je ženska inteligencija u Hrvatskoj bila tada posve ponijemčena. U: Horvat, Rudolf, »Socijalni rad hrvatskih preporoditelja«, u: *Hrvatsko kolo*, književno-naučni zbornik, knjiga XVIII, Zagreb MCMXXXVII, Redovno izdanje Matice hrvatske, str. 265-266.*

s prošlošću. U stvari, kad je moguće, one obično teže da uspostave kontinuitet s odgovarajućom historijskom prošlošću.¹⁵

Kad je riječ o prikladnoj povijesnoj prošlosti, osobito značenje za preporoditelje imaju oni događaji koji idu u prilog isticanju nekadašnje samostalnosti hrvatske države u srednjem vijeku i obrane municipalnih prava koja su Hrvatskoj jamčila njezinu državnost. Primjerice, Nemčićev odabir točno određenih epizoda srednjovjekovne prošlosti u *Putositnicama* nije samo spontani literarni čin.¹⁶ Njime se vjerojatno nastoji uspostaviti kontinuitet s nekadašnjom državnošću, koju su, kako sam autor kaže, mogli poricati samo neki, *rdjavi historici i prepredeni pisci*¹⁷. Budući da je riječ o putopisu, znakovit je i opseg prostora koji zauzima

¹⁵ Hobsbawm, Eric, »Uvod: Kako se tradicije izmišljaju«, u: *Izmišljanje tradicije* (zbornik uredili Eric Hobsbawm i Terence Ranger), prevele Slobodanka Glišić i Mladena Prelić, Biblioteka XX vek, (knjiga) 126, Beograd 2002., str. 5-6.

¹⁶ *U Križevcih je Koloman, kralj ugarski, s dvanaest poslanika Hrvatske učinio ugovor po kojem se Hrvatska k ugarskoj kruni – sa potvrđenjem starih svojih i podjeljem novih poveljâ – pridruži. Na što se Koloman za kralja Hrvatâ u Biogradu kruniti dade, – kamo ga spomenuti poslanici s vojskom Hrvatâ sprovodiše; kao što to osim povelje, koju je Koloman manastiru sv. Marije u Zadru podielio, i mnogi drugi historijski dokazi potvrđuju. – (...) Imade – znadem ja to – imade ljudi, kojim se ovaj historijski događaj nevjerovatan čini, i koji naprotiv izvješću spljetskoga arcidjakona Tome, koji ovu okolnost potanko spominje, nevjerovani Tome bez ikakva uzroka i dovoljna dokaza ostaju. – Nu ovi ljudi nisu na sreću ni Fessleri, ni Prayi, već samo Bezimenici (Anonymi), koji sa sveznalim, nu ništa ne znamenujućim posmiehom propitkuju: u kojih pismohranah nalaze se dakle ova posebna prava Hrvatâ? – Koji to pitaju, oni očituju ne samo, da su rdjavi historici, već i kukavni pravdoznanci, – jer barem kano takovi morali bi znati, da nepretrgnuto kroz stoljeća uživanje pravâ ako ne veću, to sigurno onu jakost imadu, koju izjedni, po gdjejojem preprednom piscu srednjega vieka podmetnuti kvieri, Nemčić, Antun, Putositnice, u: *Izabrana djela*, uredio i uvod napisao Milivoj Šrepeš, Naklada Matice hrvatske, Zagreb 1898., str. 211-212. (Sadržaj: *O životu i radu Antuna Nemčića. Izabrane pjesme; Kvas bez kruha ili: Tko će biti veliki sudac?; Udes ljudski; Putositnice.*)*

¹⁷ Isto, str. 212.

opis geografski, kako sam Nemčić ustvrđuje, potpuno neatraktivnog lokaliteta *golih pećina Grobničkog polja*¹⁸. Mjesto postaje važno isključivo zbog svojih povijesnih i nacionalnih kapaciteta: Hrvati su ondje uništili trinaestostoljetnu *devetoglavu hidru*, spasivši ne samo sebe nego i cijelu Europu.¹⁹ Nemčićeva odluka da ovom »povijesnom događaju« – koji se, kako tvrde današnji historičari, nije ni zbio²⁰ – u svojoj putopisnoj priči posveti toliko prostora zanimljiva je iz više razloga. Unatoč izrečenom autorovu autorefleksivnom priznanju o »slabosti« povijesnoga pamćenja i nužnosti narativnog sažimanja i prekrajanja stvarnosti, Nemčić se prihvaća rekonstrukcije »nepostojeće bitke«. Taj se motiv uopće vrlo često ponavlja u tekstovima hrvatskih preporoditelja, jer je postao »objektivnim« znakom narodne pobjede. Upotrebljava se kako bi, između ostaloga, pro-maknuo solidarnost sa zapadnim svijetom prikazujući hrvatske zemlje kao

¹⁸ Isto, str. 245.

¹⁹ *A za toga dodju i u potjeri nalazeće se čete trojedne kraljevine, te ih na spomenutom polju sa sviju strana obkole i hametom potuku. (...) Tako pade devetoglava hidra trinaestog stoljeća, koja polovici Europe strah i trepet zadavaše; – tako svršši ono 30.000 Tatara, koje je Batu-Kan prama Krku poveo bio. – Rumenilo golema ognja na Velebiću dade hrabrim Dalmatincem, koji se u isto vrieme pod svojimi vojvodami Šubići (poslije grofovi Zrinski) s Kadamom i s njegovimi četama višeputa žestoko potukoše i grad Klis, u kom bi kraljeva obitelj čuvana, junački branjahu, radostno znamenje, da su Tatari pobiedjeni. Na što Kadam bez oklievanja ostavi Dalmaciju, te se odieli kući kroz Bosnu, Srbiju i Bugarsku. – Radostan »oj!« orio se je od Učke (Monte Maggiore) pa tja do Kotora uzduž obalâ Adrije iz usta slavodobitnog naroda; – domovina bijaše opet slobodna, – kruna kralju, a kralj kruni opeta povraćen. (...) Ove uspomene oživljuju izumrlu narav ovoga tatarskog groblja; – ovi neuveli lovori krase gole pećine Grobničkog polja! – Da li je dakle i čudo, što stupivši nogom na sveto ovo zemljište svoga naroda čudnovato neko tjeranje i dizanje čućenjâ u unutarnjosti duše svoje osjetih?* Isto, str. 245.

²⁰ O preuzimanju i razvoju metafore predziđa kršćanstva kao jednog od povijesnih poslanja hrvatskog naroda vidi u: Žanić, Ivo, »Simbolični identitet Hrvatske u trokutu raskrižje-predziđe-most«, u: *Historijski mitovi na Balkanu*, zbornik radova, Institut za istoriju, Sarajevo 2003., str. 161-202.

»predziđe kršćanstva«²¹. Selektivna upotreba povijesti, prema britanskom povjesničaru Kedourieu²², nužno onog tko čita zanosi čitanju prošlosti iz politički obilježene perspektive. Ideologija koja se na taj način oblikuje mobilizira Nemčičeve sunarodnjake da čitaju povijest »upregnuti« u nacionalnu stvar. Toj ohrabrujućoj religiji, što iz junačke prošlosti i etničke tradicije »sama od sebe« izvire, narod se bespogovorno odaziva jer ona budi osjećaj uzajamne solidarnosti i »ozračivosti« (nacionalnim) identitetom, jamcem sigurne budućnosti. U tom smislu preporoditelji ustrajno referiraju na »pobjedu za pamćenje« Hrvata na Grobničkom polju; bez obzira na to je li se dogodila ili ne, ona je jedna od bogatijih žila hrvatske povijesti iz koje crpi nacionalistička ideologija.

Na motivu Grobničkog polja i Demeter gradi svoj čuveni istoimeni spjev. U njemu je također »povijesni« događaj prikazan kao ključno mjesto kolektivnog pamćenja.²³ Štoviše, on je izvor iz kojeg svaki »Hrvat« treba naučiti zašto se mora identificirati s grobničkim Ilirom, koje njegove vrijednosti treba naslijediti i zbog čega baš u toj zgodi treba tražiti obrazac svojega ponašanja.

I Nemčić i Demeter služe se gotovo istim idejama. Obojica nastoje događaj iskoristiti u didaktičke svrhe pa se znanje o narodnosti neraskidivo upleće u moć nacionalističke ideologije. Pritom su strategije ponavljanja

²¹ Usp. npr. Žanić, Ivo, nav. djelo.

²² Usp. Kedourie, Elie, *Nationalism*, Fourth Expanded Edition, Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1993., str. 154.

²³ *Svak' ovamo! kom' je Ilirka život dala, / Našeg roda to je sveta Meka, / Čiste kèrvi dèdah naših rëka / Tu je okaljano svëta èst oprala! (...)* Tu nek Hèrvat uči, koja mu je cëna, / Tu nek cërpi hrabrost, ponos, volju, / Nek ne ište vëk utëhu bolju, / Neg koju mu daje ova uspomena!! U: Demeter, Dimitrija, *Grobničko polje*, u: *Izabrana djela*, priredio Nikola Batušić, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., str. 84. [Sadržaj: *Novogrčke pjesme (Mojoj prijateljici, Druga pjesma/ za nju; Šetnja; Ruševinama Misolungija, Da slušam čarobne zvukove)*, Proza (*Jedna noć*), Spjev (*Grobničko polje, Izjasnjenja k Grobničkom polju*), Drame (*Teuta, Porin*), Članci (*Dramatička pokušnja – dio parvi – Predgovor; Misli o ilirskom književnom jeziku, Narodno kazalište kao zemaljski zavod*).]

motiva te »zaboravljanja« njegovih virtualnih obilježja učinkovit način krojenja kolektivnog pamćenja, a potom i etničkog identiteta. Propedeutičkim utuvljivanjem jednog te istog »građiva« u glave sunarodnjaka oni su gradili temeljna načela buduće zajednice. To što su se ideje o južnoslavenskoj slozi i uzajamnosti prometnule u određenu manifestaciju hrvatske nacionalne samobitnosti, samo je još jedna potvrda strateške upotrebe persiflaže u oblikovanju nacionalne svijesti.

Recikliranjem motiva bitke na Grobničkom polju većina preporoditelja proizvodi rečene poretke značenja. »Utvrđivanju građiva« pomaže i Preradovićeva pjesma *Na Grobniku*, u kojoj se, kao i kod Nemčića i Demetra, tematizira suprotstavljanje materijalnog i simboličkog značenja lokaliteta:

*Kamen krije do kamena
Toga polja vis,
Živa mu je uspomena
Živ kamenopis.*

*Pusto polje, ploda ne da,
Ko da misli reć:
Za sve vieke unapreda
Rodilo sam već.²⁴*

Preradović, Nemčić i Demeter »stupaju kao jedan« imaginirajući emocionalna značenja koja monumentalni simbol nacionalnosti »prirodno« zrači. Stalnim ponavljanjem iste figure oni ne samo da »ispunjavaju« praznu ljušturu identiteta zamišljene zajednice nego olakšavaju širenje i usvajanje vlastite ideologije. Sakraliziranjem opisanog događaja (Preradović

²⁴ Preradović, Petar, *Izabrana djela (Pervenci, Nove pjesme, Pjesme objavljene u časopisima od 1852. do 1872., Pjesme na njemačkom jeziku, Lina-Lieder / Pjesme Lini, Kraljević Marko, Crstice moga života)*, priredio Cvjetko Milanja, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., str. 111.

ga naziva duhom svetim: *O čuvajmo duh taj sveti / Kao dragi kam / Lasno je unapred rieta: / Trebat će ga nam.*)²⁵ preporoditeljsko oblikovanje nacionalnog identiteta povezuju s religioznim. Strategijom obrednoga ponavljanja posebno vrijednih sadržaja preporoditelji homogeniziraju zajednicu. U studiji *Kako se društva sjećaju* Paul Connerton također ističe nacionalno-integracijski, ali i imaginativni karakter rituala te nas podsjeća na podložnost njegova značenja tranziciji.

Ritual funkcionira tako da prenosi zajedničke vrijednosti unutar grupe i smanjuje unutarnje razdore; rituali nam kazuju, u skladu s tim gledištem, kako su ustanovljene društvena stabilnost i ravnoteža. Pokazuju kako etos jedne kulture i senzibilitet oblikovan tim etosom izgledaju detaljno objašnjeni izvana, jasno izraženi u simbolizmu nečeg poput običnog kolektivnog teksta.

*(...) Svi rituali, bez obzira kako dostojanstveno bilo njihovo podrijetlo, moraju do neke točke biti izmišljeni i, osim povijesnog raspona u kojem ostaju postojati, oni su prijemčivi na promjenu svog značenja.*²⁶

Preporoditelji pak zaboravljaju da su oni iz pozicije ondašnje nacionalne elite refrenskim opetovanjima u svojim tekstovima izmislili ritual koji oživljava odgovarajuću prošlost, a *Danicu* učinili prostorom izvođenja obreda, kako bi doista učvrstili kult pobjede na Grobničkom polju. Paralelizmi i istovjetan rječnik u takvu su ritualnom govoru očekivani. I Demeter i Preradović upotrebljavaju sintagmu *sveta Meka*; Preradović kao i Nemčić podcrtava istinitost i zbiljnost događaja (*istina se zna*); Preradoviću je kao i drugoj dvojici Grobnik *spomenik sam po sebi, živi glas*. Sličnih se primjera u tekstovima preporoditelja može naći pregršt. Kada npr. u *Dopisu iz primorja* »svetkuje« jubilarnu šestotu obljetnicu²⁷ toga sakraliziranog (ne)

²⁵ Isto, str. 112.

²⁶ Connerton, Paul, *Kako se društva sjećaju*, prijevod Zdravko Židovec, Electa biblioteka, aB izdanja antiBARBARUS, Zagreb 2004., str. 74 i 75.

²⁷ Godine 1992. pod pokroviteljstvom ondašnjeg hrvatskog predsjednika Tuđmana proslavljena je i 750. obljetnica bitke na Grobničkom polju.

povijesnog događaja, Kukuljević ga »presvlači« u ruho religiozne dogme u koju svaki »domorodac« mora bezuvjetno vjerovati. Da je simbolička snaga te vjere u mjesto i čin izuzetno velika, potvrđuje i Ivan Trnski pjesmom *Smàrt Ilira na grobničkom polju*.²⁸ Mrmljajući dobro naučenu molitvu, i on, poput Kukuljevića, posvećuje zamišljenu bitku koja je spasila ugarskog kralja, obitelj, krunu i državu priskrbivši hrvatskom narodu ulogu spasioca Europe. Unatoč pomanjkanju materijalnih dokaza o autentičnosti događaja, preporoditelji se bez suzdržavanja identificiraju s »grobničkim Ilirima« prikazujući zamišljeni identitet kao vlastiti.

Grobnička je bitka zasigurno jedan od snažnijih simbola preporoditeljske nacionalne ideologije. U hrvatskoj znanosti o književnosti puno se više pisalo o pretjeranoj učestalosti teme sloge, koja je služila u istu svrhu. Na njezino ponavljanje i jednoličnost preporoditeljske poetske produkcije već je upozoravao Barac: srodnu ulogu razvijanja osjećaja solidarnosti i zajedničke povijesne sudbine imao je i motiv zvijezde Danice kao simbola preporoditeljske ideologije, kojoj su posvećeni brojni tekstovi, npr. Gaja, Štoosa, Topalovića i drugih.

Figure umnažanja, ponavljanja i prenošenja odnosno rada na pamćenju osobitih tema i motiva poput Danice, sloge i bitke na Grobničkom polju omogućuju da se ideja o svijetloj budućnosti, osjećaj solidarnosti i bratstva,

²⁸ Lětos šest sto svàršuje se lèta', / Što mongolska i tatarska kleta / Strašna sila slavno je razorena / Od Ilirah kod primorskih stèna'! – / Što ugarskog slavnog kralja glavu, / Porodicu, krunu i dàržavu / Kàrv ilirska i ruka izbavi! – / Šeststolètno vrème se sad slavi, / Što grad glavni Zagreb svù slobodu / Dobi – i što Hrvatskomu rodu / Kralj zahvalni vèčna prava podà, / Kâ su sveto blago našeg roda! – / Podà prava, podà sloboštine, / Ké će čuvat Horvat, dok ne mine / Svět i narod i narodnost sveta, / Kú sad čuva ilirska prosvèta. – – – (...) »Nek se vèčni spomenik postavi / Slavnim borcem polja grobničkoga, / Ki ubivši zmaja aziatskoga / Vratili su slobod Europi, / On u kàrvi kù htè da utopi! – U: Tàrnski, Ivan, »Smàrt Ilira na grobničkom polju (Polag napieva »Tužno spieva« itd.)«, *Danica ilirska*, VIII, br. 32, 6. kolovoza 1842., str. 125, u: *Danica ilirska 1841-1842-1843*, VII-VIII-IX, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, III. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1971.

itd. metodološki ucijepe u kolektivnu svijest članova zamišljene zajednice. Prošlost mitizirana u funkciji doseganja nacionalnog samoodređenja u tom je smislu konstrukcija jezičnih i stilskih mehanizama koji, da bi moć naracije djelovala, moraju ostati skriveni.

Moralo se, također, zaboraviti ili ostaviti neotkriveno da su preporoditelji kao razlikovna obilježja svojeg etniciteta često navodili ista ona koja su im ujedno predstavljala kohezivne elemente imaginirane zajednice. Ovdje ne možemo pobrajati sve diferencirajuće atribute etniciteta koje su preporoditelji uspostavili, ali spomenut ćemo one koji su u najvećoj mjeri plod zaborava ili subjektivnog zamišljanja narodne autentičnosti. Tako se Gaj običajima, koji se u njegovim tekstovima pojavljuju kao integracijski moment, na drugom mjestu koristi kako bi ilirce upravo izdvojio iz europskoga civilizacijskog kruga. U tekstu »Tko su bili stari Iliri?« on naime običaj tetoviranja navodi *kao posebnu vlastitost naroda našega*:

Svakomu, koi je o posebnih vlastitostih naroda našega bolje obavješten, poznato jest, da se kod svih ilirskih granah gdje više, gdje manje nahodi običaj, nêke strane tēla kao mišice i druga gladka mēsta umētnim naēinom nabockati ili napikati i zatim u one rupice različne boje, da tako kažemo, učepiti, odkuda nastaju neizbrišljivi bilēzi t. j. znakovi, koji se u nēkih dolnjih okolicalah »tajni ures« i »kožne kitice« u gornjih pako predēlih »sveto znamenje« ili »nabodica« i »napik« zovu. Ovi običaj, koi se sveobēim književnim izrazom »tättoviranje« naziva, nahodjaše se po svēdočanstvu starih pisaocah u najdavnije doba navlastito kod Trakah i Ilirah. Kao što Strabo o Japodih govoreēi u Knj. VII. piše: »Notis Compuncti sunt corpora (χαταστυχτοι) in morem reliquorum Illyriorum et Thracum.« t. j. »Bilēge imadu nabockane na tēlu, po običaju ostalih Ilirah i Trakah.« Spomenuti J. Ch. Engel u goreimenovanomu dēlu na str. 215. kaže: »Illyrier und Thracier hatten unter allen Europäischen Völkern, die bekannt sind, allein den Gebrauch, den Körper zu tättowiren.« t. j. »Medju svimi poznatimi europejskimi narodi imadjahu sami Iliri i Traci običaj tēlo bilēžiti.«²⁹

²⁹ Gaj, Ljudevit, »Tko su bili stari Iliri?«, *Danica ilirska*, V, br. 13, 30. ožujka 1839., str. 50, u: *Danica ilirska 1838-1839-1840*, IV-V-VI, Serija reprint

Kulturna specifičnost tetoviranja tako postaje konstitutivna hrvatskom nacionalnom identitetu. Uspoređujući različite izvore, Gaj ipak ima potrebu dokazivati »vjerodostojnost« i »povijesnu utemeljenost« tog običaja koji je za njega »objektivan« kriterij etničke identifikacije i uspostavljanja međuetničkih granica. Tetoviranje »nas« razlučuje od drugih, ali ne povlači za sobom opasno i politički pogubno dijeljenje unutar samog etniciteta. Ono dakle svjedoči o autentičnosti i jedinstvenosti nacionalnog korpusa. Međutim, dodano tom tijelu kao pismo, ono njegovu »naravnost« istodobno kultivira, odgađa i nadomješta nekim tragom koji više nije sazdan samo »od krvi i mesa« nego pripada i poretku znakova. Taj reprezentacijski učinak tetoviranja, što upućuje na neku zazornu različitost u srcu identiteta, Gaj dakako, u skladu s pozivanjem na politiku istosti, nužno zaboravlja. Izmišljajući običaje prema kojima bi se *naši ljudi* trebali prepoznati među tuđima, Gaj (stvarno) radi na oblikovanju svijesti o različitosti kao zdravorazumskom čimbeniku razgraničavanja europskih naroda. Pitanje koje se ovdje nameće glasi: Zašto je za »objektivno« definiranje kulturne diferencijalnosti Gaj odabrao baš te plutajuće, imaginarne i krajnje subjektivne kriterije? Jedan je od mogućih odgovora i u snazi običaja, čiji je utjecaj na narod bio zasigurno veći od, primjerice, ideje jednakosti utemeljene na ustavu građana. Da je tomu tako, potvrđuje i tekst »O načinu, kojim se narodnost i kod obladanih narodah sačuvati može«:

*S običaji stoji, – s običaji pada karakter naroda; ta isti ustav biva samo izprazna slika, ako ga običaji ne podupiru; nu s ustavom ne propadaju odmah i običaji.*³⁰

izdanja Liber Croaticus, II. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1970.

³⁰ »O načinu, kojim se narodnost i kod obladanih narodah sačuvati može«, *Danica ilirska*, V, br. 41, 12. listopada 1839., str. 163, u: *Danica ilirska 1838-1839-1840*, IV-V-VI, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, II. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1970.

Nepodudarnost između etničke skupine i države ne priječi preporoditelje da se referiranjem na autentične običaje identificiraju kao neovisan narod unutar tuđe države. To su, prema Gajevim riječima, činili i drugi *obladani narodi* čiji razlikovni obrazac ilirci navodno trebaju slijediti. Običajima se, s jedne strane, mogu uzburkati strasti naroda, dok je pitanje ustava, s druge, preporoditelje moglo dovesti u sukob s vladajućom oligarhijom.

Preporoditeljska izmišljanja specifičnosti vlastitoga naroda išla su do te krajnosti da su oni svim Slavenima dodjeljivali ne samo jedinstvene psihičke nego i tjelesne značajke. Potrebno je ponovno napomenuti da se Slaveni diferenciraju prema kriteriju srodnosti što ih ujedinjuje po

*boji kose, mišićavosti i žilavosti ili pak bogočastnom ćuti, trudoljubljem, nebrižnom i nedužnom veselosti, ljubavlju k svojemu jeziku, i slogom s drugimi narodi.*³¹

Ono što je, u svakom slučaju, u toj pri-povijesti paradoksalno jest to da svijest o narodnosti proporcionalno raste s jačanjem izmišljenih diferencijalnih atributa.

Preporoditelji učestalo rabe i strategiju kulturnog posuđivanja, npr. preuzimaju članak iz uglednih novina *Kwěty*, koje bi trebale jamčiti vjerodostojnost iznesenih podataka. Članak je posuđen jer korespondira s njihovim političkim ciljevima i u njemu se Slaveni izriječkom prikazuju kao narod koji ni pod koju cijenu ne prisvaja kulturno-simboličku imovinu drugih etniciteta. Međutim, taj se iskaz odmah zaboravlja te se u članku ustvrđuje da vodeći njemački intelektualci poput Lessinga, Leibniza, Kanta i Fichtea pripadaju slavenskom korpusu, a preporoditelji posuđeno nadopisuju znakovitim bilješkama Uredništva *Danice* tvrdeći da Lessing

(Lesnik) proizlazi iz familie slavjanske. Otac mu je bio propovjédnik u Kamencu u Lužici, i buduć da je slavjanske govore dâržao, otuda naravno slědi, da je

³¹ Isto, str. 50.

i slavjanski jezik znao. Leibnitz si je sám izvodio rod i ime od slavjanskog kolěna. Kant se je rodio u Kraljevcu (Königsberg). Ime mu je poljsko (Kąt) i obitel istoga imena nalazila se je u Poljskoj. (...) Fichte se je rodio u Ramenovu u Lužici, i kažu, da mu je rodbina imala odprje slavjansko prezime.³²

Etničko nasljeđe u ovom slučaju očito materijalizira identitet naroda. Lessing, Leibniz, Kant i Fichte po svojem slavenskom podrijetlu »postaju« Slaveni. Zanimljivo je da izumitelji »našega« preporoda etnički rod ne ističu kao razlikovni element vlastite skupine. Zaboravljaju ili (namjerno) previđaju da je, primjerice, Gaj francusko-njemačkoga podrijetla, Šulek slovačkoga, Vraz slovenskog, Demeter grčkog, što ih ne čini ništa manje Slavenima, ilircima, odnosno Hrvatima. Očito je kako su razlikovne etničke oznake vrlo nestalna kategorija kojom ilirci manipuliraju ne bi li, kao u navedenom slučaju preuzimanja uglednih predstavnika »tuđeg naroda«, svoj etnicitet obogatili simboličkim kapitalom.

Takvih izmišljanja znamenitih slavenskih predaka koji bi trebali biti svojevrsan prototip novom vrlom čovjeku, odanom članu buduće zajednice, bilo je još u praksi hrvatskih preporoditelja. Tako u *Danici* preporoditelji donose tekst iz *Českok cvětja* u kojem, doduše na temelju krhkih dokaza, Gutenberg postaje Čeh.

Iz toga se vidi, da je k mnogim dokazom, Jovana Gutenberga medju rod i pleme česko brojećim, opet novo prispělo svědočanstvo, koje, akoprem i nije posve autentično; ništanemanje imade veliku važnost, i mnenje naše na veliki stupanj istinitosti uzvišuje [istaknula I. Ž.], ponajviše zato što je u sěrdcu Němačke zemlje bilo izrečeno. Moguće, da će vrěme i iztraživanje jošte više dokazah, a može biti i iste izvore na světlo izvesti, i tim načinom dosadašnja mnenja k bělodanoj istini proiznesti. Čudo nam je, što Kutnogorci, o kojih se slavi ponajviše i ponajbliže

³² Iz časopisa *Kwěty*: »Slavjanska věst«, *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, X, br. 12, 23. ožujka 1844., str. 48, u: *Danica ilirska 1844-1845-1846*, X-XI-XII, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, II. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1971.

govori, dosada jošte ni svoga arkiva progledavati nisu počeli, akoprem se u njih mnoštvo na hërpe složenih i to starih izvorah nalazi. Nadamo se ništanemanje, da se nećeju u naprëdak otezati ovdë, gdë im se o slavi mësta i domorodca njihova radi, te da ćedu barem izvore potražiti, kojimi bi na razrëšenje velike zadaće prispëti mogli.³³

Nekritičkim preuzimanjem od »kolega«, u ovom slučaju čeških, i nedovođenjem u pitanje vjerodostojnosti njihove argumentacije, preporoditelji Gutenberga proglašavaju Čehom. Štoviše, Johannesu »pokrštavaju« u Jovana, suprotno očekivanoj politici nedodirljivosti imena. Važno je bilo istaknuti njegovo slavensko podrijetlo bez obzira na prilično nepouzdana rodoslovne izvore. Dokaz nije morao biti vjerodostojan, ali ako je bio u etničkom smislu distinktivan, odmah je zadobivao oznaku »objektivnosti«. Ma koliko dokazi o Gutenbergovu slavenskom podrijetlu bili izmaštani, i Kukuljević ih uzima kao realnost.³⁴ U svojem tekstu uz Gutenbergovo ime i on navodi *Čeh kutnohorski*. Taj je podatak Kukuljević možda pročitao u posuđenom tekstu iz *Českok cvëtja*, gdje se ističe da su svi uistinu »domorodni« Česi dužni u što skorijem vremenu, kako je istaknuto, potvrditi da je glasoviti predak upravo njihov sunarodnjak. Kukuljević, čini se, smatra da će poistovjećivanjem sa znamenitim pripadnikom vlastitog roda svaki

³³ Pešice, Juraj Jan, »Opet novo svëdočanstvo da je Gutenberg bio rodom Čeh (Polag 'Českoga Cvëtja' br. 19, god. 1840.)«, *Danica ilirska*, VI, br. 22, 30. svibnja 1840., str. 88, u: *Danica ilirska 1838-1839-1840*, IV-V-VI, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, II. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1970.

³⁴ *Od onda počemši putovali su nauci od jednog do drugog naroda sve do vrëmena Gutenbergovog (Čeha kutnohorskog) i Šäferovog, koji su se iznašastjem tiska neumärlimi učinili*. U: Kukuljević Sakcinski, »Ivan, Literatura talianska (Knjige najnovie tičue se Slavenah.)«, *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, IX, br. 22, 3. lipnja 1843., str. 88. u: *Danica ilirska 1841-1842-1843*, VII-VIII-IX, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, III. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1971.

Slaven biti u mogućnosti prevladati ono što se obično naziva krizom identiteta, a to će mu pružiti integritet i dignitet u regeneriranoj zajednici. U njezinu okrilju narodu se na taj način jamči »besmrtnost«, osmišljava mu se egzistencija i dodjeljuje joj se smisao.

Primjeri pak *selektivnog kulturnog posuđivanja* (Smith) od kontaktnih kultura rasvjetljavaju kako opstojnost nacionalnog identiteta istodobno uvjetuje odnos izdvajanja od drugih i međukomunikaciju s drugima. Ponekad to posuđivanje gotovo u cijelosti zalazi u prostor fikcije. Dobar je primjer za to slučaj puštanja u optjecaj informacije kako je Ameriku prije Kristofora Kolumba otkrio Poljak, Ivan iz Kolna, u tekstu »O otkritju Amerike po Poljaku Ivanu od Kolna«. ³⁵ Rekonstrukcija otkrića Novog svijeta ustrajnom potragom za izvorima koji potvrđuju da je na njegovo tlo najprije stupio jedan Slaven, a tek onda Kolumbo, imala je posve konkretnu ideološku (a gotovo uopće ne znanstveno-historiografsku ili edukativnu) funkciju. Preporoditelji su na taj način ponajprije mobilizirali osjećaj kolektivne

³⁵ *Iz primětbah Humboldtovih bělodano je: 1) Da Ivan iz Kolna, Poljak, g. 1476 kano vodja norveških mornarah, oddělivši se s njimi iz Norvegie, posěti obalu od kopna i užine za Grönlandiom. 2) Da su 50 godinah poslě toga bratja Cabot, g. 1497, prodrěvši u ove strane, pregledali obale, koje tri godine potle, g. 1500, Cortereal zemljom Labrador prozva. – 3) Da 50 godištah kasnie, 1553, španjolski pisac Gomara protegnu ime Labradora tja do zemlje, koju su Englezi, radi jednoličnosti s njihovom domovinom naselili, i da premda nije brojio Ivana od Kolna među one, koj su Ameriku prije Kolumba otkrili, to je ipak dobro znao, da su Norvegi isto tako s njim, kao Englezi s Cabotom zemlju tu objavili. 4) Da okritje Ivana od Kolna g. 1553 nije bilo izgubljeno, niti zaboravljeno, pače poznato Norvegom, Španjolcem, Flamandom, Batavom i Englezom, i da je bilo izvěstno, da se po otkritju ovom ništa drugo neima razuměti, nego zemlja Labrador t. j. sěverna čast od Amerike. 5) Napokon, da su istinite rěči Witflieta 8g. 1599), Pontana i Horna (1671) tvårdećih, da je Ivan od Kolna otkrio zemlju Labrador i predgorje Anian. L..., »O otkritju Amerike po Poljaku Ivanu od Kolna«, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, IX, br. 50, 16. prosinca 1843., str 199, u: Danica ilirska 1841-1842-1843, VII-VIII-IX, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, III. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1971.*

pripadnosti, ali su tako također normirali ljestvicu distinktivnih nacionalnih vrijednosti. U tom smislu Smith ističe da

*(...) u kulturnom i političkom pogledu, istinosni sadržaj pronađenih sjećanja manje je važan od njegova obilja, raznovrsnosti i dramatičnosti (estetskih kvaliteta) ili od pruženih primjera lojalnosti, plemenitosti i samoprijegora (moralnih kvaliteta), koji nadahnjuju na podražavanje i vezuju sadašnja pokoljenja za »slavne pokojnike«.*³⁶

Preporoditelji su, u konačnici, posuđivanjem sjećanja od Poljaka, Slovaka ili Čeha hrvatskom »kulturnom preporodu« na paradoksalan način, poistovjećivanjem s drugima dakle, osigurali ona razlikovna obilježja koja su važna kako za promicanje posve konkretnih političkih ideja tako i za rađanje nacije.

Nova kultura u izgradnji služi kao poligon za umnažanje distinktivnih nacionalnih obilježja. Običaji, jezik, moral, kulturni i znanstveni kapital temeljna su diferencijalna svojstva na kojima novonastajuća nacija gradi vlastitu samosvojnost. S druge strane, ideologija kulturnog identiteta nedvojbeno poništava razlike te one koje su za nju prijeteće zaboravlja i izgurava u drugi plan. U tom smislu, hrvatski nacionalni identitet nastaje u toj međugri uspostavljanja i prešućivanja različitosti, poništavanja drugosti i njezina zanemarivanja. U konačnici, i jedna i druga strategija pokazuju kako zajedništvo naroda nastaje kao rezultat materijalne diskurzivne izgradnje u kojoj se sadržaji izmišljaju, selektiraju, odbacuju i ponovno uvode prema zacrtanim političkim kriterijima. Bilo da se distinktivna svojstva imaginiraju ili prešućuju, riječ je o radu reprezentacijskih mehanizama koji sudjeluju u nastajanju jedne nove kulture zamišljene kao zajednice istomišljenika, ma koliko je razdirale paradoksalne politike što nastoje ujediniti autentičnost i konstruktivnost, razliku i identitet, postojanost i razvitak.

³⁶ Smith, Anthony D., *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, 99, Beograd 1998., str. 253.

LITERATURA

- Connerton, Paul, *Kako se društva sjećaju*, prijevod Zdravko Židovec, Electa biblioteka, aB izdanja antiBARBARUS, Zagreb 2004.
- Demeter, Dimitrija, *Novogrčke pjesme (Mojoj prijateljici, Druga (pjesma) za nju; Šetnja; Ruševinama Misolungija, Da slušam čarobne zvukove) Proza (Jedna noć), Spjev (Grobničko polje, Izjasnjenja k Grobničkom polju), Drame (Teuta, Porin), Članci (Dramatička pokušnja – dio parvi – Predgovor; Misli o ilirskom književnom jeziku, Narodno kazalište kao zemaljski zavod)*, u: *Izabrana djela*, priredio Nikola Batušić, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., str. 45-455.
- Foster, Jonathan, K., *Memory, A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 2009.
- Gaj, Ljudevit, »Tko su bili stari Iliri?«, *Danica ilirska*, V, br. 10, 9. ožujka 1839., str. 38-39, u: *Danica ilirska 1838-1839-1840*, IV-V-VI, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, II. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1970.
- Gellner, Ernest, *Nacije i nacionalizam*, preveo Tomislav Gamulin, Minerva, Politička kultura nakladno-istraživački zavod, Zagreb 1998.
- Gross, Mirjana, »O integraciji hrvatske nacije«, u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*, uredila Mirjana Gross, Izvanredna izdanja Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1981., str. 175-190.
- Hobsbawm, Eric, »Uvod: Kako se tradicije izmišljaju«, u: *Izmišljanje tradicije*, zbornik uredili Eric Hobsbawm i Terence Ranger, prevele Slobodanka Glišić i Mladena Prelić, Biblioteka XX vek, (knjiga) 126, Beograd 2002., str. 5-25.
- Horvat, Rudolf, »Socijalni rad hrvatskih preporoditelja«, u: *Hrvatsko kolo*, književno-naučni zbornik, knjiga XVIII, Zagreb MCMXXXVII, Redovno izdanje Matice hrvatske, str. 265-269.
- Jenkins, Richard, *Etnicitet u novom ključu*, Biblioteka XX vek, 117, Beograd 2001.
- Kedourie, Elie, *Nationalism*, Fourth Expanded Edition, Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1993., 154 str.

- Kukuljević Sakcinski, Ivan, »Literatura talianska« (Knjige najnovie tičuće se Slavenah.), *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, IX, br. 22, 3. lipnja 1843., str. 88. u: *Danica ilirska 1841-1842-1843*, VII-VIII-IX Serija reprint izdanja Liber Croaticus, III. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1971.
- L..., »O otkritju Amerike po Poljaku I v a n u o d K o l n a«, *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, IX, br. 50, 16. prosinca 1843., str. 199, u: *Danica ilirska 1841-1842-1843*, VII-VIII-IX, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, III. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1971.
- Nemčić, Antun, *Izabrana djela*, Naklada Matice hrvatske, Zagreb 1898., 464 str. (Sadržaj: *Izabrane pjesme; Kvas bez kruha ili: Tko će biti veliki sudac?; Udes ljudski; Putositnice.*)
- Pešice, Juraj Jan, »Opet novo svjedočanstvo da je Gutenberg bio rodod Čeh (Polag 'Českoga Cvjetja' br. 19. god. 1840.)«, *Danica ilirska*, VI, br. 22, 30. svibnja 1840., str. 88, u: *Danica ilirska 1838-1839-1840*, IV-V-VI, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, II. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1970.
- Preradović, Petar, *Izabrana djela (Pervenci, Nove pjesme, Pjesme objavljene u časopisima od 1852. do 1872., Pjesme na njemačkom jeziku, Lina-Lieder / Pjesme Lini, Kraljević Marko, Crtica moga života)*, priredio Cvjetko Milanja, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., 419 str.
- Rakovac, Dragutin, »Mali katekizam za velike ljude«, u: *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*, priredio Miroslav Šicel, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., str. 125-137.
- Smith, Anthony D., *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, 99, Beograd 1998., 307 str.
- Šidak, Jaroslav, »Ilirski pokret«, u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*, uredila Mirjana Gross, Izvanredna izdanja Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1981., str. 191-215.

- Šidak, Jaroslav, Foretić, Vinko, Grabovac, Julije, Karaman, Igor, Strčić, Petar, Valentić, Mirko, *Hrvatski narodni preporod, Ilirski pokret*, Biblioteka Povijesna istraživanja, Školska knjiga i Štvarnost, Zagreb 1988.
- Šulek, Bogoslav, »Šta naměřavaju Iliri?«, u: Šicel, Miroslav, *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., str. 219-264.
- Tàrnski, Ivan, »Smàrt Ilira na grobničkom polju (Polag napieva ‘Tužno spieva’ itd.)«, *Danica ilirska*, VIII, br. 32, 6. kolovoza 1842., str. 125, u: *Danica ilirska 1841-1842-1843*, VII-VIII-IX, Serija reprint izdanja Liber Croaticus, III. knjiga pretiska, Liber – Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1971.
- Vukotinović, Ljudevit, »Ilirisam i kroatisam«, u: Šicel, Miroslav, *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1997., str. 139-146.
- Žanić, Ivo, »Simbolični identitet Hrvatske u trokutu raskrižje-predziđe-most«, u: *Historijski mitovi na Balkanu*, zbornik radova, Institut za istoriju, Sarajevo 2003., str. 161-202.

MEMORY, REMEMBRANCE AND FORGETTING: TROPES CONSTRUCTING NATIONAL CULTURE

Abstract

Different scientific approaches to the problem of nations and nationalism have appeared during the last thirty years. Nations and nationalism are no longer observed as natural, unchangeable and autochthonous processes, but as hybrid, imaginary and artificial activities. The question of the role of cultural practices in the creation of national identity is very often a burning issue for the scholars dealing with the nation state. This paper contributes to this topic. It focuses on the analyses of the roles of literary, but also nonfictional programmatic texts of the Croatian Illyrians who played a key role in constructing the nation as an imaginary community (Anderson). By creating an active context for »modeling« of the Croatian national being, the Illyrians sometimes had to resort to forgetting, refreshing of memory, fabrication of tradition (Hobsbawm), and similar methods in order to imagine a steady and continuous history of the Illyrian movement and inscribe it perspicaciously with new meanings. In that sense, this interpretation is an attempt to illuminate the strategies of memory, remembrance and forgetting as the tropes for construction of the national culture.